

Ljubo Boban, DR. TOMO JANČIKOVIĆ – HSS IZMEĐU ZAPADNIH SAVEZNIKA
I JUGOSLAVENSKIH KOMUNISTA, Zagreb 1996, str. 520

Povod nastanku posljednje (posmrtno) knjige Ljube Bobana objavljivanje je *Dnevnika* dr. Tome Jančikovića, koji je ovaj pisao u Bariju, gdje je boravio sedam mjeseci nakon izlaska iz zemlje u listopadu 1943. godine. Taj je *Dnevnik* - kako je navedeno u predgovoru - Bobanu predala gospođa Mira Luetić, kći pokojnoga Jančikovića, a u njezin posjed dospio je 40 godina nakon nastanka u Bariju. Sudbinu bilježaka, koje je Jančiković svakodnevno pisao (rukopisom), opisao je Vladimir Kovačević u pismu od siječnja 1994. uvrštenom u knjigu kao uvod u sam *Dnevnik*. Naime, Kovačić je bio istaknuti predratni aktivist Sveučilišne organizacije HSS na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a potkraj 1943. uspio je pobjeći u Južnu Italiju i u Bariju se povezoao s Jančikovićem. Kada je Jančiković u srpnju 1944. napuštao Italiju i na poziv novog predsjednika jugoslavenske izbjegličke vlade dr. Ivana Šubašića odlazio u London, zapečaćeni svežanj svojih bilježaka predao je Kovačeviću s molbom da ga čuva i da se pobrine da dođe u ruke njegove supruge Verice. Stjecajem okolnosti Kovačević je poslije završetka rata ostao u inozemstvu i tek je 1984. g. otvorio povjereni mu omot, u kojemu je našao originalni *Dnevnik* Tome Jančikovića. Tada se pobrinuo da ga dostavi Jančikovićevoj obitelji u Zagrebu. Nakon sloma komunističke vladavine Ljubo Boban, koji se inače u svom znanstvenoistraživačkom radu bavio Hrvatskom seljačkom strankom, pripremao ga je za objavljivanje, ali ga je smrt zatekla kada je bio pri kraju tog rada. Zato je komentare dokumenata u petom dijelu knjige i završne redakcijske zahvate izvršila njegova supruga Branka Boban.

Međutim, potaknut sadržajem sedmomjesečnih Jančikovićevih bilježaka Boban je proširio tematiku knjige, u kojoj je *Dnevnik* postao samo njezin manji dio (str. 168-288). Boban je prišao rekonstrukciji i objašnjavanju Jančikovićeve ukupne političke sktivnosti, pa je obradio njegov cjelovit životni put. Probivši se u prve redove HSS, Jančiković je u predratnom razdoblju bio i narodni zastupnik stranke (biran na skupštinskim izborima 1935. i 1938), a kasnije u vrijeme rata i neposredno poslije rata angažiran u Šubašićevoj grupi HSS. Boban je prikazao i Jančikovićevo djelovanje u NDH do napuštanja domovine. Tako je knjiga dobila novu dimenziju. Nije to samo ratni *Dnevnik* jednog prvaka HSS, nego i njegov sveobuhvatni politički portret u koji je uklopljena i obrada djelovanja same HSS u širem rasponu u ratnim i poratnim godinama (raslojavanje stranke i odnosi pojedinih grupacija).

Dobro je što je Boban tako postupio, dajući Jančikovićevu djelovanju i u *Dnevniku* zabilježenim proživljavanjima tako širok okvir. Jer, objavljivanje samog *Dnevnika*, koji uostalom obuhvaća samo sedmomjesečni boravak Jančikovića u Bariju pod britanskim nadzorom, dalo bi vrlo oskudnu sliku djelovanja jednog tako važnog hrvatskog političara. Naime, u *Dnevniku* se nižu često nevažne pojedinosti, opisi detalja sive svakodnevice i susreta s mnogim pojedincima bez posebnog političkog značenja. Zabilježeni su, doduše, sadržaji mnogih razgovora s njima, ali najčešće temeljeni na oskudnim i nepovjerenim informacijama ili na nagađanjima. Popratni komentari Jančikovića uz takve bilješke ocrtavaju njegova reagiranja i stavove prema razvoju ratne situacije i prilikama u domovini kada je on već odredio svoj smjer. Njegove bilješke iskazuju otvorenost prema ljudima koji ga okružuju i svjedoče o dvjema neospornim značajkama autorove ličnosti: veliko rodoljublje iz kojega slijedi poduzimanje neprekidnih napora da uradi nešto korisno za budućnost Hrvatske i (drugo) velika briga za obitelj. Dakako, iz Jančikovićevih zabilježaka o kontaktima s Britancima dobiva se i slika postupka britanskih vlasti prema jednom ne baš beznačajnom hrvatskom političaru, koji od svog dolaska u izbjeglištvo iskazuje da nosi poruku predsjednika HSS dr. Mačeka (bez obzira na to da li je takvu poruku imao ili ne) i da želi stupiti u vezu s prvacima stranke u Londonu. Ipak, sve što *Dnevnik* donosi bilo bi premalo za stvaranje sveobuhvatnije slike o Tomi Jančikoviću i hrvatskoj politici u vrijeme rata, pa *Dnevnik* predstavlja tek jedan dodatni, mali izvor za slaganje mozaika složenih ratnih zbivanja i traženja

hrvatskog puta. To je osjetio i sam Boban, pa je prvo prišao obradi cjelokupne Jančikovićeve političke djelatnosti i cijelog spleta političkih zbivanja, koja čine nezaobilaznu komponentu hrvatske politike. U tim zbivanjima važno mjesto ima i djelovanje Jančikovića od uspostave NDH do odlaska u izbjeglištvo. No, ono na što je Bobana posebno potaknuo Jančikovićev *Dnevnik* jest utvrđivanje odnosa britanske službene politike prema Hrvatskoj seljačkoj stranci i uopće prema problemu Hrvatske. Zato je u knjigu uvrstio i neke svoje ranije objavljene radove u kojima tretira tu problematiku, pa je knjizi dao podnaslov "HSS između zapadnih saveznika i jugoslavenskih komunista". Upravo u tom procjepu našao se i Tomo Jančiković, te je odnos Britanaca prema njemu (dugo namjerno zadržavanje u Bariju i onemogućavanje da se prebaci u London) ilustrativan primjer za utvrđivanje i spoznavanje britanskih poteza u ratnim godinama s obzirom na prostor bivše Jugoslavije i partizanski pokret na tom prostoru.

Kompozicija knjige donekle je neuobičajena. Naime, osim *Dnevnika* Tome Jančikovića ona donosi i mnoge druge dokumente: memorandume, elaborate, zapisnike o saslušanjima, ministarske ostavke, letke, zapise istaknutih publicista, optužnice, presude, žalbe, te sjećanja nekoliko ličnosti na Tomu Jančikovića. Po tome bi se mogla označiti kao zbirka građe. No, znatan dio prostora zauzima i monografska obrada problematike hrvatske politike i raslojavanja HSS, te njezin položaj u obnovljenoj Jugoslaviji, pa se ipak ne može potpuno svrstati u kategoriju povijesne građe. U tom dijelu knjige dosta je iscrpno obrađeno Šubašićevo političko djelovanje od preuzimanja funkcije predsjednika izbjegličke vlade do ostavke na položaj ministra vanjskih poslova u Titovoj vladi (što je de facto značilo poništenje Sporazuma Tito-Šubašić), te posebno njegov (i njegove grupe) odnos prema drugim frakcijama HSS. To je urađeno s razlogom, jer je u tom razdoblju Jančiković davao bezrezervnu podršku Šubašiću. On je nakon povratka u zemlju u proljeće 1945. i dalje bio na dužnosti viceguvernera Narodne banke Jugoslavije, na koju je imenovan od Šubašića još u Londonu u srpnju 1944. Kao bliski Šubašićev suradnik Jančiković vjeruje da će se politički sustav u obnovljenoj Jugoslaviji razvijati u smjeru višestranačja i političke demokracije. No smišljena i prepredena politika komunističkog vrha išla je drugim smjerom. Pad Šubašića naveo je i Jančikovića da podnese ostavku na svoju funkciju u saveznom državnom aparatu vlasti. Sva njegova aktivnost poslije ostavke, usmjerena na obnavljanje HSS i povezivanje njezinih raslojenih grupacija, nije dala nikakav rezultat. Svaka oporba partijskom političkom kursu i uspostavljenom komunističkom režimu nije imala nikakvu šansu. A kada je KP odlučila da brutalnom represijom onemogući bilo kakvo stranačko organiziranje, uslijedili su sudski procesi mnogim prvcima HSS, među njima i Tomi Jančikoviću.

U petom (posljednjem) dijelu knjige prezentirani su dokumenti o suđenju, robijanju i smrti Tome Jančikovića. Iz optužnice i presude mogu se saznati sve političke aktivnosti Jančikovića i akcije u kojima je sudjelovao od povratka u Zagreb (u listopadu 1945) do hapšenja (16. svibnja 1947) i osude (25. veljače 1948). Svi ti materijali jasno upućuju na montirani politički proces, na kojemu se nije sudilo samo Jančikoviću i grupi prvaka HSS, već cjelokupnoj HSS, odnosno njezinoj politici tijekom rata i u prvim poslijeratnim godinama. Kako je Maček bio u inozemstvu, a Šubašić i Šutej na svojim funkcijama u izbjegličkoj i jedinstvenoj vladi suviše poznati savezničkoj javnosti, komunistički vrh se okomio upravo na Tomu Jančikovića i još nekolicinu prvaka Hrvatske seljačke stranke (Karlo Žunjević, Ivan Štefanac i drugi) prikazujući ih kao kontrarevolucionare, čija je djelatnost bila usmjerena protiv tekovina "narodne demokracije" u Jugoslaviji, kako su komunisti nazivali svoj represivni režim. Tomo Jančiković je bio osuđen na deset godina robije, ali fizički nije izdržao robijanje, pa je život završio 30. studenoga 1951. u kaznionici Sremska Mitrovica.

Na kraju knjige dodana su sjećanja na Tomu Jančikovića iz pera Milana R. Rajića, Stjepana Gažija, ing. Božidara Vučkovića i dr. Dinka Šuljka, objavljena ranije u drugim publikacijama. Posebno je zanimljiv tekst Milana R. Rajića (preuzet iz njegove knjige *Titovi kazamati u Jugoslaviji*, Chicago, SAD 1960), koji je robijao s Jančikovićem u Sremskoj Mitrovici i koji je bio svjedok posljednjih trenutaka njegova života. Naime, Rajić iznosi sumnju da je Jančiković bio

medicinski umoren, jer je nakon napada želučanih grčeva od kaznioničkog liječnika dobio injekciju i poslije dva sata umro.

Knjiga *Dr. Tomo Jančiković*, ocrtavajući politički lik tog političara, nesumnjivo obogaćuje naše spoznaje o hrvatskoj politici u jednom vremenu kada se u nas uspostavljao komunistički totalitarni sustav. Vrlo pregledno u knjizi je obrađeno raslojavanje HSS i sukobljavanje njezinih pojedinih grupacija, njihovi različiti stavovi nakon obnove Jugoslavije u pitanju sudjelovanja stranke u izborima za Narodnu skupštinu, te registriranju stranke, kao i u utvrđivanju programa stranke u potpuno novim uvjetima za političko djelovanje. A upravo u toj, zbog komunističke dominacije nimalo povoljnoj situaciji, Tomo Jančiković je iskazivao veliku borbenost, aktivnost i uvjerenje da se stvari mogu izmijeniti, što se na kraju pokazalo iluzijom.

Hrvoje Matković

Marin Zaninović, OD HELENA DO HRVATA, Školska knjiga, Zagreb 1996., 434 str.

Prof. dr. Marin Zaninović među hrvatskim arheolozima zauzima istaknuto mjesto. Rodom s otoka Hvara, klasičar po obrazovanju, usmjerio je svoj interes antičkom razdoblju naše obale, a osobito je dobar poznavalac rimske vojske i rimske vojne prisutnosti u našim krajevima. Zbog toga je hvale vrijedan potez Školske knjige objavljivanje naslova *Od Helena do Hrvata*, knjige u kojoj su na jednome mjestu skupljeni uglavnom kraći Zaninovićevi radovi, od kojih su neki sam vrhunac istraživačkog rada, originalnog pristupa, lucidnog rješavanja ili prijedloga rješenja pojedinih arheoloških problema.

Kao dugogodišnji predavač, u radu sa studentima Zaninović je ispravno uočio potrebu da se brojne rasprave i članci pokušaju skupiti u jednoj knjizi i tako učine dostupnijima i stručnoj javnosti i studentima. Knjiga tako sadržava ukupno 37 rasprava koje je autor svrstao u dvije veće cjeline.

U prvoj, naslovljenoj Hvarske teme, autor se pozabavio pitanjima vezanim uz antičku prošlost njegova rodnog Hvara. Naslovi poput, primjerice, *O naseljenosti otoka Hvara u antičko doba*, *Grčka podjela zemljišta u polju antičkoga Pharosa*, *Gradina u luci antičkoga Pharosa*, *Dionizijske tradicije Pharosa* ili, pak, *Starije građevinske tehnike na Hvaru* upućuju na široka područja autorova interesa kao i na sveobuhvatan pristup proučavanju antičke prošlosti otoka Hvara. Drugu, veću, cjelinu Zaninović je naslovio *Iliri, Grci i Rimljani* i ovaj zbir njegovih rasprava obuhvaća zaista raznovrsne teme iz dužega razdoblja jednoga većeg povijesnog prostora. Autorovu pozornost privlače i tako raznovrsne teme poput *delmatsko-grčkih odnosa na Jadranu*, *štovanja Libera na istočnojadranskoj obali* ili pak *uloge soli u antici naše obale*.

Knjigu otvara prošireni i bilješkama popraćen tekst referata napisanog za simpozij *Prehistorija istočne jadranske obale i grčka kolonizacija Jadrana* održan u Hvaru 1968. godine. U tom je tekstu naslovljenom *O naseljenosti otoka Hvara u antičko doba* Zaninović ukratko iznio svoja opažanja vezana uz ovu problematiku te donio neke zaključke, zacrtavši istodobno smjernice za daljnja istraživanja.

U kraćem prilogu *Grčka podjela zemljišta u polju antičkoga Pharosa* autor je argumentirao kako je antički katastar u ravnici Staroga Grada na Hvaru izvorno grčkoga podrijetla, dok se u raspravi *Gradina u luci antičkoga Pharosa* pozabavio pitanjem ubikacije antičkoga Pharosa na osnovi tekstova antičkih izvora, primjerice *Polibija* i *Diodora Sicilskog*. *Heraclea Pharia* rasprava je izvorno objavljena

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS

Ivan KAMPUŠ

Ivica PRLENDER

Tomislav RAUKAR

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu
Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ul. Ivana Lučića 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 140 kuna

Izdanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Garićgradska 6 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, travanj 1997.